WIKIPEDIA

Kalmuka lingvo

La **kalmuka lingvo** (*Хальмг келн* ankaŭ konata kiel *Kalmuck, Qalmaq, Khal:mag* kaj Okcident-mongola) estas la indiĝena lingvo de la kalmukoj de la Respubliko de Kalmukio, ano de la Rusa Federacio. Ĝi estas la plej elstara dialekto de la oirata lingvo, kiu apartenas al la okcidenta branĉo de la mongola lingva familio. La Oiratoj estas dissemitaj ĝenerale en Eŭrazio, kun grandaj grupoj situantaj en okcidenta Mongolio, la nordokcidenta regiono (plejparte Ŝinĝjango) de la Ĉina Popola Respubliko kaj la nordokcidenta marbordo de la Kaspia Maro en la Rusa Federacio, kie ili iĝis konataj kiel Kalmukoj.

Kalmuka lingvo	
Хальмг келн Hal ʼmg kelnʼ	
Parolata en	**Kalmukio**, Francio, Usono
Parolantoj	360 800
Denaskaj parolantoj	174 000
Skribo	latina, cirila, "klara skribo"
Lingvistika klasifiko	
Altaja [1]	
Mongola	
Orienta	
Oirat	
Torguta kaj Dorbeta	
Kalmika	
Oficiala statuso	
Oficiala lingvo en	Kalmukio
Lingva statuso	3 sendube endanĝerigita
Lingvaj kodoj	
Lingvaj kodoj	
ISO 639-2	xal
ISO 639-3	xal
SIL	XAL
Glottolog	kalm1243
Angla nomo	Kalmyk Oirat
Franca nomo	kalmouk
Vikipedio	

De 1648 ĝis 1924, la skriba formo de la kalmuka lingvo estis komunikita en *Todo Bichig* ("klara skribo"), vertikale-skribita alfabeto kreita fare de Zaya Pandita, oirata buddhista monaĥo. Ĝi estis prilaborita laŭ la mongola skribsistemo. En 1924, ĝi estis anstataŭigita per cirila. Sed baldaŭ, en 1930, cirila estis anstataŭigita per la latina alfabeto. Tiu reformo estis la sekvo de la progreso de la Latinigo por la alfabetoj de la Turklingv-parolantoj en Sovetunio. La nova kalmuka alfabeto estis sekve bazita sur la latinigitaj turkaj alfabetoj. Ĝi ne daŭris longe, aliflanke, kaj finfine cirila alfabeto estis reenkondukita en 1937.

Kalmuka lingvo nun estas nur parolata kiel gepatra lingvo de malgranda malplimulto de la kalmuka populacio. Ĝia forpaso kiel vivanta lingvo komenciĝis post kiam la Kalmukoj estis amase deportitaj de sia patrujo en decembro 1943 kiel puno estinte akuzitaj je kunlaborado kun la Naziaj politikistoj. Signifaj faktoroj kontribuantaj al ĝia forpaso inkludas:

- la mortojn de granda procento de la Kalmuka populacio pro malsano kaj subnutrado, kaj dum ilia vojaĝado kaj sur ilia alveno al malproksimaj ekzilejoj en Mezazio, sude de centra Siberio kaj la Sovetia Fora Oriento;
- la vastan dismeton de la Kalmuka populacio;
- la tempodaŭron de ekzilo, kiu finiĝis en 1957;
- la stigmaton asociitan estante malĝustabaze akuzitaj je ŝtatperfido, kaj
- asimiladon en la pli granda, pli superreganta kulturo. Kune, tiuj faktoroj interrompis la intergeneracian lingvotranssendon.

Al Kalmukoj estis permesite reveni al sia patrujo en 1957 post 14 jaroj en ekzilo. En konsento kun ilia reveno, la soveta registaro reinstalis la Kalmukan Sendependan Oblaston kaj poste reestablis la Aŭtonoman Respublikon de Kalmukio. La rusa lingvo, aliflanke, fariĝis la oficiala lingvo de la respubliko, kaj sovetiigo estis trudita al la Kalmukoj, kondukante al drastaj tranĉoj en Kalmuka lingveduko. La cirila alfabeto firme establiĝis inter la Kalmukoj (kaj ankaŭ ĉe aliaj popoloj). Ekzemple, libroj, periodaĵoj, gazetoj, ktp., estis publikigitaj uzante ĝin. De la malfruaj 1970-aj jaroj, la rusa lingvo iĝis la unua instruadlingvo en ĉiuj lernejoj en la respubliko.

Dum la periodo de Perestrojko, kalmukaj lingvistoj, kunlabore kun la kalmuka registaro, planis kaj provis efektivigi revigligon de la kalmuka lingvo. Tiu reviviĝo estis vidita kiel integrita parto de la refirmigo de kalmuka kulturo. En grava simbola gesto, la kalmuka lingvo estis deklarita oficiala lingvo de la respubliko, donante al ĝi egalan statuson kun la rusa lingvo kun respekto al oficiala registara uzo kaj lingveduko.

Enhavo

Geografia distribuo
Lingva klasado
Skribosistemoj
Notoj
Vidu ankaŭ
Eksteraj ligiloj
Fonto

Geografia distribuo

La plimulto de kalmukaj lingvoparolantoj loĝas en la Respubliko de Kalmukio, kie ĝi estas oficiala lingvo. Grupetoj de kalmukaj lingvoparolantoj loĝas ankaŭ en Francio kaj Usono, sed la uzo de kalmuka lingvo estas draste malkreskanta. En tiuj tri lokoj, la fakta nombro da parolantoj estas nekonataj. La kalmuka lingvo estas rigardata kiel endanĝerigita lingvo.

Lingva klasado

La kalmuka lingvo estas historie la plej elstara dialekto de la oirata lingva familio. Ĝi estas preskaŭ identa al la Oirat-dialektoj trovitaj en Mongolio kaj la Ĉina Popola Respubliko, kaj fonologie kaj morfologie. La diferencoj en dialektoj, aliflanke, koncernas la vortprovizon, ĉar la kalmuka lingvo estis influita kaj adoptis vortojn de la rusa lingvo kaj diversaj tjurkaj lingvoj.

Du gravaj ecoj kiuj karakterizas kalmukan lingvon estas aglutineco kaj vokala harmonio. En aglutina lingvo, vortoj estas formitaj per kromaj sufiksoj al ekzistantaj vortoj, nomataj radikvortoj. Prefiksoj, aliflanke, ne oftas en la mongola lingvo. Vokala harmonio plusendas al la akordiĝoo inter la vokaloj en la radiko de vorto kaj la vokaloj en la sufikso de la vorto aŭ sufiksoj. Aliaj ecoj inkluzivas foreston de genro (kun ĝiaj distingoj de virsekso, virineca, kaj neŭtra).

Ĝi havas kelkajn komunajn trajtojn kun la uralaj kaj ujguraj lingvoj, kio reflektas ĝian devenon de la komuna lingvo de la Oiratoj, unuiĝo de kvar Oirataj triboj kiuj absorbis iujn ugriajn kaj turkajn tribojn dum ilia etendiĝo okcidenten.

Skribosistemoj

La literatura tradicio de Oiratoj fontas el la 11-a jarcento, kiam la Uigura skribsistemo ekuziĝis. La oficiala kalmuka alfabeto, nomita *Todo Bichig* ("klara skribo"), estis kreita en la 17-a jarcento fare de kalmuklingva Buddhista monaĥo Zaya Pandit. En 1924 tiu skribsistemo estis anstataŭigita per cirila skribsistemo, kiu estis prirezignita en 1930 favore de latina skribsistemo. La latina skribsistemo estis siavice anstataŭigita per alia cirila skribsistemo en 1938. Tiuj skribreformoj efike interrompis la Oiratan literaturan tradicion.

La modifita cirila alfabeto uzita por la kalmuka lingvo estas kiel sekvas:

Cirila	IPA[2]	Transliterumo	Cirila	IPA[2]	Transliterumo
Аа	a	a	Оо	ɔ	o
Әә	æ	ä	Өө	o	ö
Бб	p,pʲ	b	Пп	(pʰ), (pʲʰ)	p
Вв	w,wʲ	v, w	Рр	r,rʲ	r
Гг	g,gʲ,ɢ	g	Сс	s	s
Һh	h	gh	Тт	tʰ,tʲʰ	t
Дд	t,tʲ	d	Уу	ʊ	u
Ее	je	ye	Үү	u	ü
Ёё	jɔ	yo	Фф	(f)	f
Жж	tʃ	zh	Хх	x,xʲ	h
Җҗ	dʒ	dzh, j	Цц	tsʰ	ts
Зз	ts	(d)z	Чч	tʃʰ	ch
Ии	i	i	Шш	ʃ	sh
Йй	j	y	Щщ	(stʃ)	shch
Кк	(k), (kʲ)	k	Ыы	i	y
Лл	ɮ,ɮʲ	l	Ьь	ʲ	'
Мм	m,mʲ	m	Ээ	e	e
Нн	n,nʲ	n	Юю	jʊ	yu
Ңң	ŋ	ng	Яя	ja	ya

Notoj

1. ↑ La ekzisto de la Altaja familio estas disputata. Vidu altajan lingvaron.
2. ↑ 2,0 2,1 IPA

Vidu ankaŭ

- Kaŭkaziaj lingvaroj

Eksteraj ligiloj

- Pri kalmuka-oirata (http://www.ethnologue.org/show_language.asp?code=xal) en Ethnologue (angle)
- Artikolo pri lingvopolitiko kaj historio en Kalmukio (http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm01hivern-primavera/internacional/kornou1_9.htm)

- skriba sistemo pri kalmuka lingvo (http://www.omniglot.com/writing/kalmyk.htm)

Fonto

En tiu ĉi artikolo estas uzita maŝina traduko de WikiTrans de teksto el la artikolo Kalmyk language (https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Kalmyk+language&oldid=344072787) en la angla Vikipedio.

Oficialaj lingvoj de Rusio	
Tutŝtata oficiala (ŝtata) lingvo	rusa (→)
Lingvoj oficialaj (ŝtataj) en federaciaj subjektoj	abaza · avara · agula · adigea · azerbajĝana · sudaltaja · baŝkira · burjata · dargva · inguŝa · kabarda-ĉerkesa · kalmuta · karaĉaja · komia · kumika · laka · lezga · nogaja · maria · mokŝa · oseta · rutula · tabasarana · tatara · tata · tuva · udmurta · ĥakasa · caĥura · ĉeĉena · ĉuvaŝa · erzja · jakuta
Lingvoj kun oficiala statuso	vepsa · dolgana · kazaĥa (→) · karela · komipermjaka · mansa · neneca · selkupa · finna · ĥanta · ĉukĉa · evenka · evena · jukagira

Elŝutita el "https://eo.wikipedia.org/w/index.php?title=Kalmuka_lingvo&oldid=6263552"

Ĉi tiu paĝo estis lastafoje redaktita je 08:09, 28 jan. 2018.

La teksto disponeblas laŭ la permesilo Krea Komunaĵo Atribuite-Samkondiĉe 3.0 Neadaptita; eble aldonaj kondiĉoj aplikeblas. Vidu la uzkondiĉojn por detaloj.